

भीमा उपखोऱ्यातील जलसंपदा प्रकल्पांचे पुर्नर्विलोकन व पुर्ननियोजन करण्याकरिता निवृत्त सचिवांच्या अध्यक्षतेखाली समितीची स्थापना करण्याबात.

महाराष्ट्र शासन

जलसंपदा विभाग

शासन निर्णय क्रमांक. प्रपुनि २०२१/(९१/२१)/सिं.व्य.(धो)

मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.

तारीख: २० मे, २०२१

वाचा

- १.सिंचन विषयक विशेष चौकशी अहवाल (चितळे समिती) मधील खंड-१ मुख्य अहवाल प्रकरण क्र.१ "सिंचन क्षेत्राचा हिशोब".
२. शासन निर्णय क्र. संकीर्ण १००१/(३७८/२००१)/ सिं.व्य.(धो), दि.२१.११.२००२
३. मजनिप्रा याचिका क्र.१०/२०१९ मधील दिनांक ११/०५/२०२० रोजीचे निर्देश

प्रस्तावना

महाराष्ट्रातील पुर्ण व बांधकामाधीन पाटबंधारे प्रकल्पांच्या विविध बाबींशी निगडीत मुद्यांची सखोल अभ्यास करण्यासाठी “सिंचन विषयक विशेष चौकशी समितीची स्थापना” राज्य शासनाने केली होती. या चौकशी समितीच्या अहवालाच्या संदर्भाने अनेक सुधारणा राज्य शासनाने हाती घेतल्या आहेत. त्याचा कार्यपालन अहवाल (ATR) व ४२ शिफारशी शासनाने स्विकृत केला आहेत. त्याव्यतिरिक्त अनेक बाबी संदर्भात सुधारणा करणेसाठी समितीने आपली मते चौकशी अहवालात नोंदविली आहे.

तसेच राज्य शासनाचे अनेक प्रकल्प केंद्रसहाय्यीत व जागतिक बँक, नार्बाड सहाय्यीत आहेत.या प्रकल्पांच्या अहवालाना केंद्रीय जल आयोग (CWC) ची सहमती आवश्यक असते. ही सहमती प्राप्त करतांना त्यासाठीचे निकष आयोगाने निश्चित करुन दिले आहेत. उदा. ७५% विश्वासहर्तेचे प्रकल्प, आंतरराज्य नदी खो-यांच्या संदर्भाने विविध पाणी तंटा लवाद उदा. बच्छावत आयोग, कृष्णा पाणी तंटा लवाद क्र.२ इ. स्थापन केले आहेत. त्यांचेही प्रकल्प नियोजनाबाबत निकष आहेत.

पुर्ण व बांधकामाधीन प्रकल्पांमध्ये पाणी साठा निर्माण झाल्यावर त्यातून पाण्याचा वापर सुरु होतो. या पाणी वापराबाबत समितीस असेही आढळून आले आहे की, प्रकल्पांचे प्रशासकीय मान्यतेवेळीचे नियोजन उदा. पाण्याची उपलब्धता, पिक रचना, पाणी वापराचे नियोजन, प्रकल्पात येणारा गाळ इ. मध्ये कालांतराने बदल होत जातो. प्रकल्प संकल्पीत करतानाची गृहीतके विकास प्रक्रीये समवेत बदलत जातात. हवामान बदलामुळे (climate change) पर्जन्यमानाचे परिमाण, क्षेत्रिय पर्जन्यमानात बदल होतो. यामुळे पाण्याच्या उपलब्धीवर परिमाण होतो. पाणी वापराचे मुळ नियोजन व नंतर वाढल्या नागरीकरण व औदयोगिकरणमुळे पाणी वापरात बदल होतो. उदा. भामाआसखेड प्रकल्प, खडकवासला, गंगापूर इ. प्रकल्पातील घरगूती व औदयोगिक पाणीवापर वाढल्याने प्रकल्पाच्या नियोजित सिंचन क्षमतेमध्ये घट येते. प्रकल्पांत येणाऱ्या गाळ साठयामुळे देखील त्याची पाणी धरण क्षमता कमी होते. उदा. गिरणा प्रकल्प. प्रकल्पाच्या जलशयावरील

उपसा व कालव्यावरिल लाभक्षेत्राबाहेरील उपसा सिंचन योजना यामुळे देखील मोठ्याप्रमाणात सिंचन क्षेत्रात बदल होतो.

मागील दहा वर्षा पासून पाणी साठा व पाणीवापर होत असलेल्या प्रकल्पांचे पुनर्विलोकन करणे व पुनर्नियोजन करणे आवश्यक आहे.परंतु हया विषयाची व्याप्ती मोठी असल्याने पथदर्शी म्हणून भीमा उप खोऱ्यातील प्रकल्पांचा अभ्यास करणे, प्रकल्पांचे पुनर्विलोकन व पुनर्नियोजन करणे अगत्याचे ठरते, कारण भीमा उप खोऱ्यातील पाण्याचे नियोजन पूर्ण झालेले आहे. येथील पाणी वापर देखील जवळपास पूर्ण क्षमतेने होतो. मुळ नियोजनातील पाणी नियोजनात मोठ्या प्रमाणात बदल देखील झाले आहेत. काही प्रकल्प ५०% विश्वासहर्तेने संकल्पित केल्याने त्याला केंद्रीय जल आयोगाची सहमती व केंद्र अर्थसहाय्य प्राप्त होत नाहीत.

प्रकल्पांच्या या नानाविध बाबींचा विचार करता, भीमा उप प्रकल्पांचे पुनर्विलोकन व पुनर्नियोजन करणे गरजेचे आहे. त्यासाठी समिती स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

पथदर्शी प्रकल्प म्हणून भीमा उप खोऱ्यातील प्रकल्पांचे पुनर्विलोकन करून पुनर्नियोजनाबाबत शिफारसी करण्यासाठी शासन स्तरावर निवृत्त सचिवांच्या अध्यक्षतेखाली समितीची स्थापना करणेची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यासाठी पुढीलप्रमाणे समिती स्थापन करण्यात येत आहे.

१. समितीची रचना :-

श्री. अ.वा.सुर्वे	सेवानिवृत्त सचिव (लाक्षेवि)	अध्यक्ष
मुख्य अभियंता	जलविज्ञान प्रकल्प, नाशिक	सदस्य
मुख्य अभियंता	जलसंपदा विभाग , पुणे	सदस्य
अधीक्षक अभियंता	पुणे पाटबंधारे प्रकल्प मंडळ, पुणे	सदस्य सचिव

या समितीला अधीक्षक अभियंता, कृष्णा पाणी तंटालवाद हे सहाय्य करतील व महामंडळातील इतर अधीक्षक अभियंता वेळोवेळी आवश्यकतेप्रमाणे माहिती देतील.

२. समितीची कार्यकक्षा

१. भीमा उप खोऱ्यातील विविध प्रकल्पांचे पुनर्विलोकन जल शास्त्रीय उपलब्धता, गाळाचे प्रमाण, बदलता पाणी वापर, वास्तववादी सिंचन क्षमता इ. निकषाच्या अनुषंगाने करून आवश्यक असल्यास पुनर्नियोजना बाबत शिफारशी करणे.

२. केंद्रीय जलआयोगाची सहमती प्राप्त होण्याच्या दृष्टीकोनातून प्रकल्पांच्या नियोजनातील सुधारणांबाबत शिफारशी करणे.

३. म.ज.नि.प्राधिकरण याचिका क्र. १०/२०१९ मधील निर्देश पत्र क्र.२७२ दि.११.०५.२०२० अ.क्र. ८(१) नुसार शासन निर्णय क्र. संकीर्ण १००१/(३७८/२००१)/सि.व्य.(धो), दि.२१.११.२००२ यामध्ये मजनिप्रा अधिनियम २००५ व म.रो.सि.व्य अधिनियम २००५ मधील तरतुदीच्या अनुषंगाने सुधारणा सुचविणे.

३. समितीचा कालावधी : समितीचा कालावधी ३ महिने असेल समिती टप्प्या टप्प्यात प्रकल्पनिहाय अहवाल शासनास सादर करू शकेल.

४. समितीचे मुख्यालय :

समितीचे मुख्यालय पुणे येथे असेल . कृष्णा खोरे विकास महामंडळाने समितीच्या बैठकांसाठी जागा उपलब्ध करून द्यावी व या समितीचे अध्यक्ष यांच्यासाठी स्वतंत्र दालन व कर्मचारी सेवा उपलब्ध करून द्यावेत.

समितीला कार्यालयीन कामासाठी लेखनसामुग्री व वाहन व्यवस्था इ. महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ यांनी उपलब्ध करून द्यावे. समितीला माहिती ही सदस्य सचिवांमार्फत उपलब्ध करून द्यावी. समिती त्यांच्या बैठकीसाठी शासकीय अधिकाऱ्यांना विशेष निमंत्रण देऊ शकेल व त्यांना उपस्थित राहणे बंधनकारक असेल.

हा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२१०५२०११५२५७६५२७ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(वैजनाथ चिल्ले)
शासनाचे उप सचिव

प्रति,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे सचिव.
३. मा. उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव.
४. मा. अध्यक्ष/उपाध्यक्ष, विधानसभा, विधानभवन, मुंबई.
५. मा. सभापती/उपसभापती, विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
६. मा. विराधी पक्षनेते, विधानसभा, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई.
७. मा. विराधी पक्षनेते, विधानपरिषद, मुंबई यांचे कार्यालय, विधानभवन, मुंबई.
८. सर्व मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव.
९. सर्व मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.

१०. सचिव, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण, मुंबई.
११. मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१२. वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१३. प्रधान सचिव (जलसंपदा), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१४. सचिव (जसंव्य व लाक्षेवि), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१५. सर्व कार्यकारी संचालक, पाटबंधारे विकास महामंडळ.
१६. सर्व मुख्य अभियंता व सहसचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१७. मुख्य अभियंता (वि.प्र.)/ मुख्य अभियंता (जसं) पुणे.
१८. सर्व उपसचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१९. निवडनस्ती कार्यासन सिंव्यधोरण.